

Naslov članka/Article:

UČITI SE IZ NARACIJ ZGODOVINE OB PRIMERU PLEBISCITA 1920

LEARNING FROM HISTORICAL NARRATIVES ON THE EXAMPLE
OF THE 1920 PLEBISCITE

Avtor/Author:

Dr. Daniel Wutti, dr. Nadja Danglmaier, Eva Hartmann

DOI:

10.59132/zvs/2020/2/32-41

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 2/2020, letnik 28

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2020

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Dr. Daniel Wutti

Pedagoška visoka šola na Koroškem, Celovec

Dr. Nadja Danglmaier

Univerza Alpe-Jadran, Celovec

Eva Hartmann

Pedagoška visoka šola na Koroškem, Celovec

UČITI SE IZ NARACIJ ZGODOVINE OB PRIMERU PLEBISCITA 1920

Daniel Wutti, PhD

University College of Teacher Education Carinthia, Klagenfurt

Nadja Danglmaier, PhD

Alps-Adriatic University, Klagenfurt

Eva Hartmann, PhD

University College of Teacher Education Carinthia, Klagenfurt

LEARNING FROM HISTORICAL NARRATIVES ON THE EXAMPLE OF THE 1920 PLEBISCITE

IZVLEČEK

V kolektivnem spominu v Sloveniji so delitev Koroške po plebiscitu obžalovali, posledica glasovanja je bila s slovenskega vidika velika izguba. Na avstrijskem Koroškem igra deželni praznik 10. oktober še danes pomembno, tudi dominantno vlogo. V pričujočem prispevku si avtorici in avtor na podlagi empirične raziskave po »*ljudskih šolah*« na avstrijskem Koroškem ter ustrezne literature prizadevajo za vključujočo čezmejno kulturo spominjanja in »*učenja iz naracij zgodovine*« pri šolskem pouku.

Ključne besede: kulture spominjanja, plebiscit 1920, spominski narativi, koroški Slovenci

ABSTRACT

Collective remembrance in Slovenia regrets the division of Carinthia after the plebiscite; from the Slovenian perspective, the vote resulted in a great loss. In Austrian Carinthia the regional holiday of 10 October still plays an important, even a dominant role. In the present paper the three authors strive for an inclusive, cross-border culture of remembrance and for "learning from historical narratives" during school lessons, based on an empirical survey conducted at primary schools in Austrian Carinthia and the relevant literature.

Keywords: cultures of remembrance, 1920 plebiscite, memory narratives, Carinthian Slovenes

KONFLIKTNI, A PRI POUKU VZPODBUJAJOČI SPOMINSKI NARATIVI

Spominjanje in obeleževanje zgodovinskih dogodkov nikoli ni objektivno in brez ocenjevanja. Spominjamo se vedno samo določenih delov zgodovine. V trenutku, ko se spominjamo, stopimo v diskurz: vključujemo in izključujemo, izbiramo, kategoriziramo, ocenjujemo.¹ Takoj ko začnemo govoriti o tem, kaj se je zgodilo, že interpretiramo. Take interpretacije so največkrat politične, predvsem če dosežejo določeno javnost. Javno spominjanje in obeleževanje spomina sta torej zmeraj politična akta. Upravičeno je tudi vprašanje, katere dogodke v (katerih ali čigavih) seznamih sploh imenujejo in zakaj katere ne. V (obmejnih) regijah si različne vrste spominov in spominjanja nasprotujejo, vplivajo drug na drugega, drug drugega zatirajo: to se dogaja v teku časa in v raznih diskurzih v večji ali manjši meri. Odločilne dogodke minulega stoletja v različnih regijah interpretirajo različno, kar je za demokratične in pluralistične družbe vsekakor normalno. Različni pogledi na zgodovino pa tudi še desetletja pozneje povzročajo delitev in izključevanje znotraj dežel in regij. Tako je – in na tem mestu bi skorajda dodali še »na žalost« – tudi v Avstriji in Sloveniji. Ne samo glede vprašanja, kako interpretirati plebiscit 1920, se mnenja v Sloveniji in na avstrijskem Koroškem močno razhajajo: »Kärnten frei und ungeteilt« (*Koroška svobodna in nedeljena*) je bilo geslo že pred plebiscitom (prim. Fräss-Ehrfeld, 2005, str. 14) in tudi vsa desetletja potem. V Sloveniji pa so delitev Koroške obžalovali in posledica plebiscita je bila s slovenskega vidika izguba »Korotana«, ki naj bi bil zibelka »slovenstva«. Tako so izid plebiscita med drugim tudi imenovali »nacionalna katastrofa« (prim. Stergar in Grafenauer, 2020).

Kljub zapletenosti in težavnosti tematike je osredotočeno obdelovanje spominske kulture oz. spominskih kultur z učenkami in učenci različnih starosti med poukom ter v okviru projektnega pouka pomembno in vzpodbujajoče. Spominjanje v letu 2020 – torej 75 let po osvoboditvi izpod nacizma in 100 let po koroškem plebiscitu – sta za mladostnike v šolah še vedno zanimiva, in sicer prav zaradi danes še veljavnega čustvenega potenciala. Sočasno pa te teme vsebujejo tudi številne nove možnosti preseganja meja ter odkrivanja novega. Kdor si kot učitelj upa danes pri pouku nagovoriti prav različne spominske narative v raznih regijah ali državah, kot sta Slovenija in Avstrija, bo s tem zelo verjetno zbudil zanimanje mladih. K temu naj spodbujata pričujoči članek in zbornik, ki je izšel jeseni 2020 pri Mohorjevi založbi v Celovcu (prim. Wutti, Danglmaier in Hartmann, 2020).

PLEBISCIT 1920 KOT REŠITEV MEJNEGA SPORA

Konec prve svetovne vojne leta 1918 je privedel do nastanka novih nacionalnih držav in je bil torej povezan tudi z vprašanji meja. Regije z večjezičnim prebivalstvom so si želele prilastiti različne nacionalne države, kot se je to med drugim dogajalo tudi na Koroškem in Štajerskem. Mnogo spornih meja so določile zavezniške sile. Preden je prišlo do rešitve glede nove državne meje, so izbruhnili oboroženi konflikti, ki so jih na avstrijskem Koroškem imenovali »obrambni boj« (»Abwehrkampf«), v Sloveniji pa »boj za severno mejo«. Oba pojma sta navezana na povsem različne zgodovinske narative, obarvane z nacionalnimi pripovedmi zgodovine.

Plebiscita 10. oktobra 1920 se je udeležilo okoli 95 % vseh volilnih upravičencev. Re-

¹ Za podrobnosti o socialno pogojenem spominjanju glej na primer Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*, Chicago, The University of Chicago Press. V tem kontekstu so v nemško govorečem prostoru zelo znane tudi teorije Jana in Aleide Assman, glej na primer Assmann, A. (2010). *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München: Beck.

zultate so objavili že naslednji dan v Celovcu. Natančno 59,04 % volivcev je glasovalo za Avstrijo. Delež slovenskega prebivalstva na območju glasovanja je leta 1910 znašal skoraj 70 %, kar pomeni, da so skoraj polovico vseh glasov za Avstrijo oddali koroški Slovenci (prim. Pohl, 2017, str. 97). V Avstriji je danes razširjeno mnenje, da so vzroki za glasovanje slovensko govorečega prebivalstva za Avstrijo sicer bili raznoliki, večinoma pa so se za Avstrijo odločili zaradi upanja v boljše življenjske pogoje (prim. Fräss-Ehrfeld, 2000, str. 193). Kljub vidni podpori koroških Slovencev, ki so se nenadoma spremenili v manjšino, obljube o »ohranitvi in pospeševanju narodnih in jezikovnih posebnosti« (Danglmaier in Koroschitz, 2020, str. 26), ki jih je bilo slišati pred plebiscitom, niso bile izpolnjene. Namesto tega so oblasti pospeševale dosledno germanizacijo dvojezičnih območij (prim. prav tam).

10. OKTOBER V AVSTRIJSKI KOROŠKI DRUŽBI

V kolektivnem spominjanju avstrijske Koroške igra deželni praznik pomembno, tudi dominantno vlogo. Ni drugega zgodovinskega dogodka, ki bi bil v zgodovinski zavesti koroškega prebivalstva tako velikega pomena (prim. Stuhlpfarrer, 1981, str. 13). Znotraj koroške družbe pa lahko opazimo določene antagonizme glede zaznavanja te obletnice. Tako na primer koroški Slovenci smatrajo slovesnosti za »nemškonacionalne in nazadnjaške« in se jih tudi izogibajo (prim. Wutti, 2015, str. 11).

Avstrijski zgodovinar Helmut Konrad poudarja, da bi dejstvo, da so koroški Slovenci s svojimi glasovi prispevali odločilni delež k izidu plebiscita, pravzaprav lahko omogočilo oblikovati Koroško kot skupni kraj spominjanja za oba, tako za nemško govoreči del prebivalstva kakor tudi za slovensko govoreči del. Do tega pa ni prišlo, ker velja izid plebiscita v nemškonacionalni interpretaciji kot »zmaga nemštva« (prim. Konrad, 2018, str. 85). Dokler je to hierarhično mišljenje še zasidrano v koroški deželni zavesti, ne moremo govoriti o skupnem praznovanju: »/.../ če za to, da Slovincem na Koroškem pokažejo, kdo je gospodar v deželi, ne bodo več potrebne proslave, temveč bo jasno, da takšnih gospodarjev v demokratični družbi ni« (Stuhlpfarrer, 1981, str. 15), šele potem da bi bilo skupno praznovanje in spominjanje na Koroškem mogoče (prim. prav tam). Deseti oktober so kot deželni praznik proslavljali izključno v nemškem jeziku. Šele od leta 2010 so začeli v praznovanja vsaj deloma vključevati tudi slovenščino (prim. Hartmann in Wutti, 2019, str. 2).

KVANTITATIVNO ANKETIRANJE PO LJUDSKIH ŠOLAH NA KOROŠKEM

S podporo Izobraževalne direkcije dežele Koroške (Bildungsdirektion Kärnten) smo ob koncu leta 2019 razposlali povabilo k izpolnjevanju spletnega vprašalnika vsem ravnateljicam in ravnateljem koroških ljudskih šol. Glavni cilj je bil izvedeti več o tem, kako obeležujejo koroški deželni praznik (10. oktober) na primarni stopnji izobraževanja.²

Po izteku roka smo prejeli skupno 142 v celoti izpolnjenih in vrnjenih anket. Pri okoli 230 ljudskih šolah na Koroškem v letu 2018/2019 (prim. Bildungsdirektion Kärnten, brez letnice), torej lahko izhajamo iz tega, da jih je okoli 60 % vrnilo izpolnjeni vprašalnik, kar je zelo zadovoljivo število.

² Primarna stopnja v Avstriji velja za prvo polovico osnovne šole v Sloveniji, se pravi prvo in del drugega triletja.

Ali ste v preteklih pet do desetih let na Vaši šoli obhajali 10. oktober?

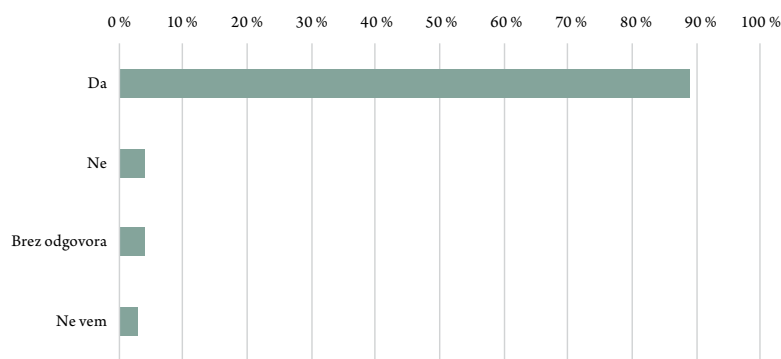

Diagram 1: Ali ste v minulih petih do desetih letih na Vaši šoli obhajali 10. oktober?

Vsebinsko oblikovanje deželnega praznika pri pouku

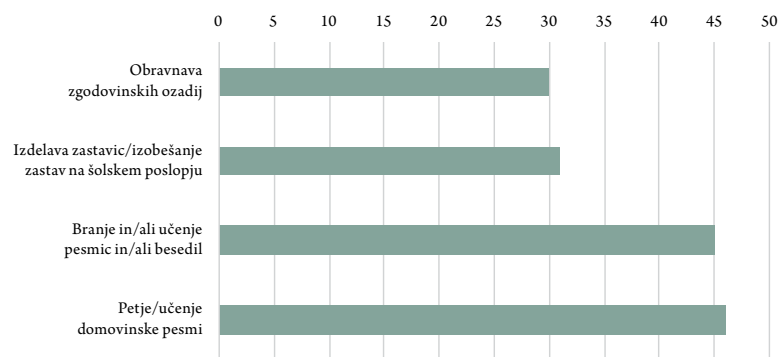

Diagram 2: Vsebinsko oblikovanje deželnega praznika pri pouku. Seznam vsebin in oblik obeleževanja oz. proslav okoli deželnega praznika znotraj razreda ali šole ali v sodelovanju z društvi v absolutnih številkah.

³ Tako piše Ute Holfelder, da so koroško himno instrumentalizirali kot »nemškutarsko priznanje« (Holfelder, 2019, str. 225). Leta 1930 so koroški deželni himni dodali kitico učiteljice Agnes Millonig, ki vsebuje med drugim vrstice o »krvavi meji«, ki se nanašajo na koroški obrambni boj. Millonig se je kasneje včlanila v NSDAP. Koroška domovinska pesem je stalni del proslav ob 10. oktobru, pa tudi ob drugih lokalnih in folklorističnih praznovanjih. Od leta 1966 velja za uradno deželno himno Koroške (prav tam, str. 227 in naprej).

126 (89 %) vseh anketiranih ravnateljcev in ravnateljic je dejalo, da so deželni praznik v njihovih šolah v minulih petih do desetih letih proslavljali. Samo šest šol (4 %) je na to vprašanje odgovorilo z »ne«, deset (7 %) šol ni odgovorilo na vprašanje/ni vedelo odgovora.

Tako v šolah, ki so v anketi navedle, da se nahajajo na območju, na katerem velja zakon o manjšinskem šolstvu za Koroško, kot tudi v šolah zunaj tega območja se zdi, da je bilo obeleževanje deželnega praznika do zdaj stalnica v šolskem letnem koledarju.

Eno izmed vprašanj je obravnavalo tudi organizacijska ozadja proslav oziroma obeleževanja deželnega praznika na šolah. Iz odgovorov na vprašanje je razvidno, da dobra polovica šol (52 %) obeležuje deželni praznik v večjem, slavnostnem okviru – v obliki šolskih proslav in/ali praznovanj v sodelovanju z ustanovami zunaj šole.

V tem sklopu je bilo zanimivo izvedeti, da je 27 od vseh 142 ljudskih šol (19 %) v minulih petih do desetih letih ob deželnem prazniku sodelovalo s partnerskimi ustanovami ali društvi zunaj šole. To so bile na primer občine, kulturna društva, folklorna društva (skupnost žensk, skupine z narodnimi nošami, slavnostna gar-

da, ipd.), društva za ohranjanje tradicije in domovinska društva (KHD, KAB, Kärntner Landsmannschaft, Kameradschaftsbund), župnije, vaške skupnosti, šole (ljudske šole, glasbene šole, vrtci) ali gasilska društva. Ljudske šole so torej priljubljeni partnerji za proslave deželnega praznika zunaj šolskega okolja.

Poleg organizacijskega ozadja smo vprašali tudi po vsebinah in temah, ki so bile v ospredju pri obeleževanju praznika v minulih petih do desetih letih. Opažamo močno težnjo k zelo tradicionalnim oblikam praznovanja. Kar 46 ravnateljstev je navedlo, da na šoli pojejo koroško deželno himno (domovinsko pesem) ali druge pesmi, ki ustrezajo temi. Na eni šoli na primer posebej obravnavajo in se učijo na pamet prvo in – sporno³ – četrto kitico deželne himne. Tudi ukvarjanje s tematsko navezanimi pesmicami in besedili ter izobešanje koroške zastave in/ali izdelovanje majhnih zastavic so priljubljene vsebine pri pouku, povezane z deželnim praznovanjem na ljudskih šolah. V 30 odgovorih je navedeno, da obravnavajo zgodovinska ozadja 10. oktobra. Poleg teh tradicionalnih oblik obeleževanja so posamično navedli tudi interaktivne metode poučevanja (npr. igre vlog, filmi, pogovori s pričami časa itd.).

Če si ogledamo odgovore na vprašanje po zamisli, ki so v ozadju ali teme, ki so vodile obeleževanje v različnih primerih, je opaziti, da se nekoliko razhajajo razlage ravnateljic in ravnateljcev. Vodilna zamisel 65 šol v minulih petih do desetih letih je bila posredovanje zgodovinskih ozadij, 43 krat so navedli teme raznolikost, skupnost in strpnost

kot vodilno zamisel. Za 27 ravnateljstev sta pri obravnavanju deželnega praznika na lokaciji šole v ospredju ideji miru in demokracije, samo dvanajst šol je sledilo idejam tradicije in domovinske zavesti.

Opažamo torej lahko neke vrste antagonizem v odgovorih na vprašanja o vsebini ter o vodilni zamisli za izvedbo pouka. Čeprav je število šol, ki kot »vodilno zamisel« za praznovanja navajajo posredovanje zgodovinskih ozadij, zelo visoko (65 ravnateljstev), se to ne zrcali v odgovorih na vprašanje o »vsebinskih oblikah obeleževanja«. Tako so na primer folkloro in domovinsko zavest navedli samo dvanajstkrat kot temo ali vodilno idejo praznovanja, čeprav pa večino navedenih oblik obeleževanja sestavljajo vsebine, ki se nanašajo na tradicijo ali domovino (izdelava zastav, izobešanje zastave na šoli, učenje pesmic in besedil na temo, petje domovinske pesmi itd.).

Ob koncu spletne ankete smo ravnateljice in ravnatelje povabili še k osebnemu pogovoru v obliki kvalitativnega intervjuja. Na poziv se je odzvalo 25 ravnateljstev, od katerih smo za intervju izbrali 9 naključnih oseb. Kvalitativne intervjuje smo izvedli v smislu komplementarnosti oz. dopolnitve informacij in ugotovitev iz spletne ankete. Prezentacija oz. poglobitev v izsledke kvalitativne raziskave na tem mestu na žalost ni možna, objavljena pa je v zborniku projekta (prim. Wutti, Danglmaier in Hartmann, 2020).

Vodilne zamisli in ideje

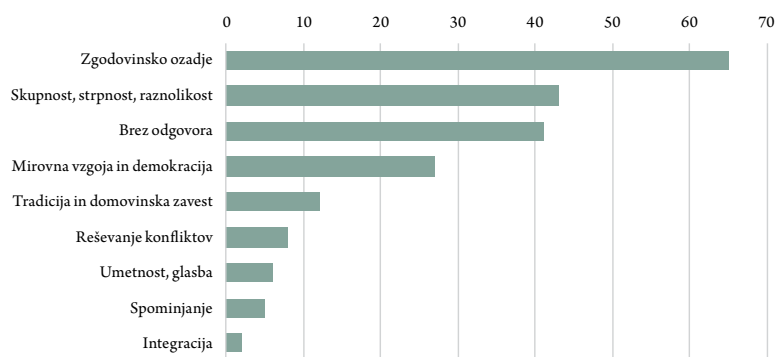

Diagram 3: Vodilne zamisli in teme. Grafični prikaz navedenih vodilnih zamisli in tem za praznovanje/obeleževanje deželnega praznika v minulih petih do desetih letih v absolutnih številkah.

NARATIVI ZGODOVINE PRI POUKU

Avstrijski zgodovinar Karl Stuhlpfarrer je že leta 1981 o pomembnosti 10. oktobra v zgodovinski zavesti koroškega prebivalstva napisal: »Skoraj ni drugega zgodovinskega dogodka, ki bi ga lahko primerjali z 10. oktobrom na Koroškem.« (prim. Stuhlpfarrer, 1981, str. 13)

Če si ogledamo rezultate ankete in kvalitativne intervjuje o praznovanju deželnega praznika na koroških ljudskih šolah, se zdi, da je ta teza 40 let pozneje v šolstvu še vedno veljavna. Skoraj nobenemu drugemu zgodovinskemu dogodku na koroških ljudskih šolah ne pripisujejo takšne pomembnosti.

»Spominjanje in obeleževanje zgodovinskih dogodkov nikoli ni zares objektivno in brez ocenjevanja,« piše v uvodnem poglavju zbornika, ki je izšel kot rezultat projekta »Erinnerungskulturen im Grenzraum – Spominske kulture v obmejnem območju« ob 100. obletnici koroškega plebiscita (prim. Wutti, Danglmaier in Hartmann, 2020). Ta trditev velja prav tako za spominjanje in obravnavo dogodkov v zvezi s plebiscitom na Koroškem pred 100 leti. Le-te na različnih šolah interpretirajo in obravnavajo precej različno, kot so pokazala razmišljanja ravnateljic in ravnateljev v intervjujih.

Četudi se sliši glasove, ki deželnemu prazniku ob 100. obletnici napovedujejo, da bo izgubil svoj pomen obširnega obravnavanja in/ali slavnostnega obeleževanja na šolah, pa se zdi, da sta težnja in želja po tradicionalnih oblikah obeleževanja in po krepitvi domovinske zavesti močnejši. Z vprašanji, kako so ali bi lahko bile te vrednote zdru-

žljive s splošno nalogo šolske vzgoje, odraščajoče otroke vzgajati v odprte, samostojne in odgovorne mlade ljudi v globaliziranem svetu, se bodo verjetno ukvarjali pedagogi v nadaljnjih raziskavah in razpravah. Dejstvo pa je, da tematiki poučevanja o zgodovinskih dogodkih in narativih zgodovine pri izobraževanju učiteljic in učiteljev primarne stopnje – vsaj na Koroškem – ni namenjena pozornost. To so potrdili tudi sogovorniki v intervjujih. Stota obletnica deželnega praznika bi torej lahko bila vabilo in poziv, da se tudi na področju univerzitetnega izobraževanja učiteljic in učiteljev primarne stopnje v študijske programe vključi tematika spominskih kultur in spominskih narativov, da bi učenke in učenci ob 101. obletnici deželnega praznika na Koroškem imeli možnost, da se na raznolik, odprt, inkluziven, reflektiran in čezmejen način učijo o zgodovini in iz nje.

SKUPNA PRAZNOVANJA 10. OKTOBRA IN GENERALA MAISTRA?

Pravzaprav bi lahko imel v prihodnje plebiscit, izveden leta 1920, potencial za skupno praznovanje znotraj heterogene in večjezične družbe, upoštevajoč npr. dejstva, da so tudi ženske imele volilno pravico, da demokratične odločitve ljudstva v takratnem času še zdaleč niso bile samoumevne in da je bila volilna udeležba visoka (95 %). Ker je bil delež slovenščine kot pogovornega jezika na glasovalnem območju še leta 1910 skoraj 70-odstoten, lahko sklepamo, da so približno polovico vseh glasov za Avstrijo oddali ljudje, ki so govorili slovensko – seveda v eni izmed številnih jezikovnih različic. Obstajala bi torej vsekakor možnost, da bi se plebiscita 10. oktobra 1920 spominjali kot dogodka, pri katerem so slovensko in nemško govoreči Korošci in Korošice skupno in demokratično odločali. Zgodilo pa se je ravno obratno. Manjšina koroških Slovencev se je šele od leta 2010 naprej v večji meri vključevala v deželne spominske proslave ob 10. oktobru (prim. Wutti, 2020). Namesto da bi se spominjali plebiscita skupno in dvojezično, so vsakoletne proslave konkretno prispevale k ohranitvi ideologije nemške etnične in jezikovne homogenizacije. Pri tem ne gre izključevati ocene, da bi se tudi pogled na plebiscit leta 1920 v Sloveniji oblikoval bolj sproščeno, če bi v teku desetletij opazali, da je slovenska manjšina na avstrijski strani meje bolj ali manj enakopraven del spominjanja in obeleževanja 10. oktobra 1920.

Štiriindvajsetega maja leta 2005 je Državni zbor Republike Slovenije razglasil 23. november za dan Rudolfa Maistra v »spomin na čas po prvi svetovi vojni, ko je bila utemeljena slovenska severovzhodna državna meja« (DZ-RS SI 2005). Primer praznika, ki ga je politika v Sloveniji na novo uveljavila leta 2005, je odličen primer za to, kako se zgodovina tudi danes še neprestano znova utemeljuje in definira. Medtem ko generalu Maistru v komunistični Jugoslaviji niso posvetili posebne pozornosti – ideološko ga je bilo težko »tržiti« –, od leta 2005 naprej mlade Slovenke in Slovenci odraščajo z védenjem o njegovi nacionalni pomembnosti. Iz tega je razvidno, kako se spomin in spominjanje tudi institucionalizirata in izrabljata za politične namene. Prazniki so temeljna ideja narodne samozavesti.

Dan Rudolfa Maistra kot praznik odpira tudi odlično možnost, da koroški plebiscitni praznik vidimo v širšem čezmejnem kontekstu – in obratno lahko tudi dan Rudolfa Maistra v kontekstu s proslavami 10. oktobra na Koroškem gledamo z drugih vidikov.

Pri čezmejnem obravnavanju obeh praznikov se izlušči, kako prazniki, njihovo obeleževanje in javno spominjanje prispevajo k nacionalnim in regionalnim

identifikacijam – obenem pa izključujejo druge. »Naš Maister« je prispeval k temu, da je slovenska Štajerska ostala del Slovenije, »naš plebiscit« pa k temu, da je Koroška ostala del Avstrije – v tem čezmejnem kontekstu kritična razmišljanja in širše razumevanje zgodovine postanejo dostopni tudi za mlade. Če želimo ustvariti čezmejno in inkluzivno spominsko kulturo, bi bilo treba praznika, kot sta dan Rudolfa Maistra na slovenskem Štajerskem ter 10. oktober na avstrijskem Koroškem, tudi v večji meri obeleževati čezmejno in inkluzivno.

UČENJE IZ NARACIJ ZGODOVINE, TODA KAKO?

Na primeru zgodovine preteklih 100 let v obmejnem območju med avstrijsko Koroško in Slovenijo lahko jasno vidimo, kako se družbe razlikujejo v svojem dojemanju zgodovinskih dogodkov. Kolektivni spomin se napaja iz različnih virov, med drugim sta to družina in izobraževalni sistem. Po Janu Assmannu se trenutno nahajamo v fazi prehoda komunikativnega spomina v kulturni spomin, kar je predvsem povezano z izginjanjem prič časa in primarnih izkušenj (prim. Assmann, 1992, str. 50 in naprej). Menjava generacij je povezana s spremembami v pogledih na zgodovino in nas sili, da razmišljamo o tem, kako bi mladim omogočili vrednotenje dogodkov v preteklosti, da bi jih prepoznali kot pomembne.

Kultura spominjanja, ki je močno usmerjena na ukvarjanje s preteklostjo, le težko doseže mlajšo generacijo. Zanje ni razumljivo, »čemu« se spominjati, zato je treba povezati zgodovino s potrebami sedanjosti. Zaradi rastoče časovne razdalje so koroški obrambni boj ter boj za severno mejo kot tudi nacizem/fašizem za najstnike le še zgodovinski dogodki/pojavi med celo vrsto drugih dogodkov. Če želimo posredovati spomin na zgodovinske dogodke prihodnjim generacijam, moramo premisliti prakse ritualizirane spominske kulture, ki mladim nudijo le malo povezovalnih točk (prim. Zimmer, 2003, str. 247 in naprej).

Doslej so subjektivne oblike prilastitve zgodovine najstniki v veliki meri ignorirali, imeli so jih celo za upor proti učenju, ne pa za potencial. Vedeti pa moramo, da učenci in učenke ne sedijo v razredu kot zgodovinsko nepopisani listi papirja, temveč že imajo konkretno zgodovinsko identiteto in zgodovinsko zavest. Ta temelji na družinskih zgodbah, informacijah iz medijev in čustvih, povezanih z njimi. Kognitivne vsebine pa imajo le podrejen pomen. Učiteljem/-icam mora biti jasno, da že obstoječa zgodovinska zavest mladih izjemno močno vpliva na njihove vrednote in politična stališča, zgodovinsko-politično učenje pa naj bi se navezalo prav nanje (prim. Georgi, 2003, str. 198). Namesto posredovanja vnaprej določenih načel naj učitelji/-ice pospešujejo aktivno pridobivanje znanja učenk in učencev, s katerim potem lahko razvijejo samostojne poglede na zgodovino (prim. Welzer in Giesecke, 2012, str. 23). V preteklosti je bilo učenje zgodovine zaznamovano močno monokulturno in je služilo razvoju narodne identitete znotraj nacionalne države. Zaradi družbenih sprememb pa naj bi začeli razmišljati bolj v smeri pluralizacije, spodbujali in dopuščali naj bi spremembo perspektive, razhajajoča se mnenja ter ukvarjanje z različnostjo (prim. Borries, 2000, str. 135). Ta proces lahko sprožimo z diskusijo o meji in z analizo različnih pogledov na skupno zgodovino, ki pogosto obenem razdvaja – prav to smo nameravali doseči s projektom »Erinnerungskulturen im Grenzraum – Spominske kulture v obmejnem območju« (prim. Wutti, Danglmaier in Hartmann, 2020).

Zgodovinski narativi so osmišljajoče se pripovedi in podobe o zgodovini, ki jih posredujemo naprej ali pa jih sprejemamo od naših prednikov. Urejšajo nepregledno preteklost, ki jo lahko interpretiramo na različne načine. S tem ustvarjajo možnosti identifikacije (prim. Wrochem von, 2010, str. 59). Družbeno spominjanje sloni na součinkovanju spomina z identiteto. Kaj določena skupina smatra kot spominjanja vredno, je močno odvisno od identifikacijskih vidikov: Kako želimo, da nas vidijo drugi? in Kako se distanciramo od drugih? Tako se zgodovina po nacionalnih kategorijah v različnih državah presoja popolnoma različno, kar se kaže tudi v učbenikih (prim. Uhl, 2010, str. 8). V krajih, ki so zgodovinsko obremenjeni z več strani, je pritisk za poenotenje posebej močan in dojemanje resnične kompleksnosti zgodovinskega dogajanja prekriva silna potreba po jasnih in nedvoumnih dodelitvah krivde. Čim bolj se pospešuje poenotenje spomina in spominjanja, tem ostrejši postajajo konflikti. To se zelo jasno kaže v sporni praksi spominjanja 10. oktobra na Koroškem.

V zvezi z Evropsko unijo danes pogosto govorijo o skupni evropski zgodovini. Ta pa je povsem fiktivna, saj dejansko še vedno učinkujejo zgodovinski dogodki. Osvajanja, junaška dejanja, zločini, obdolževanja in nesporazumi še naprej igrajo vlogo v medsebojnih odnosih Evropejcev. Kako naj torej odložimo svoj podedovani in priučeni pogled na druge in ga zamenjamo s pogledom skozi evropska očala? Kako se lahko otresemo starih načinov mišljenja in vedenja do drugih (prim. Breier, 2011, str. 151 in naprej)? Spomin na zgodovinski dogodek nikoli ni enoten, temveč je sestavljen iz različnih zornih kotov, ki deloma celo nasprotujejo drug drugemu. To velja še posebej za obmejne regije. Kar je bila za ene zmaga, je bil za druge poraz. Ozemlje, ki so ga eni pridobili, so morali drugi izgubiti. Avishai Margalit pri tem razlikuje med skupnimi in ločenimi spomini (prim.

Pädagogische
Hochschule
Kärnten
Viktor Frankl Hochschule

100 Jahre Kärntner Volksabstimmung
Ein Land in Zeitreisen und Perspektiven
100 let koroškega plebiscita
Dežela na potovanju skozi čas in prostor
www.carinthija2020.at

Daniel Wutti | Nadja Danglmaier | Eva Hartmann (Hg./Izd.)

Erinnerungskulturen im Grenzraum Spominske kulture na obmejnem območju

Mohorjeva
Herzogoras LAND KÄRNTEN

Stoletnica je priložnost, da na koroški plebiscit pogledamo bolj celovito in z novih zornih kotov. Pričujoča knjiga je namenjena šolski razpravi o plebiscitu 10. oktobra 1920 – temi, ki smo jo na obeh straneh meje povsem različno dojemali.

Knjiga je v brezplačno dosegljiva na povezavi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.4013404>.

Margalit, 2002). Spomin, ki ločuje, potrebuje sporazumevanje, treba se je pogovarjati, pripovedovati o njem, treba ga je poslušati, če naj bi bil sprejet na obeh straneh. Da lahko delimo spomine, ki ločujejo, potrebujemo dialog posameznih skupnosti spominjanja o podedovanih zgodovinskih narativih. Ta dialog ne privede nujno do sporazuma, pač pa vsaj do zaznavanja in priznanja raznolikosti spominov. Cilj ni prevzemanje narativov drugih, pač pa spoštovanje njihove izkušnje in priznanje njihove perspektive kot legitimnega pogleda na dogajanje. Priznavanje narativov drugih je torej ključni element za premagovanje »drugačnosti« (prim. Eckmann, 2013, str. 229) in nas počasi privede do skupne, čezmejnne prihodnosti. Naj bo preteklost v prihodnosti drugačna.

SKLEP

Približevanje narativov drug drugemu oz. ustanovitev novih, bolj inkluzivnih zgodovinskih pripovedi se danes – v vseh do zdaj opisanih primerih – zdi zelo težavna in izzivna naloga. Kljub zapletenosti in težavnosti tematike je obravnava spominske kulture oz. spominskih kultur z učenkami in učenci različnih starosti med poukom ter v okviru projektnega pouka pomembno in vzpodbujajoče. Spominjanje in spominsko leto 2020 – torej 75 let po osvoboditvi izpod nacizma in 100 let po koroškem plebiscitu – sta za mladostnike v šolah še vedno zanimiva, in sicer prav zaradi danes še veljavnega čustvenega potenciala. Sočasno pa te teme vsebujejo tudi številne nove možnosti preseganja meja ter odkrivanja novega. Stota obletnica deželnega praznika bi torej lahko bila vabilo in poziv k temu, da se tudi na področju visokošolske pedagogike, pri izobraževanju učiteljic in učiteljev znanstveno-didaktično ukvarjamo s tematiko spominskih kultur in spominskih narativov. Da bi učenke in učenci ob 101. obletnici deželnega praznika na Koroškem imeli možnost, da se na raznolik, odprt, inkluziven, reflektiran in čezmejen način učijo o zgodovini in iz nje.

LITERATURA

- Assmann, J. (1992). *Das kulturelle Gedächtnis. Erinnerung und politische Identitäten in den frühen Hochkulturen*. München: C. H. Beck.
- Borries von, B. (2000). Interkulturelle Dimensionen des Geschichtsbewusstseins. V: Fechner, B., Kössler, G. & Liebertz-Gross, T. (ur.). *Erziehung nach Auschwitz in der multikulturellen Gesellschaft. Pädagogische und soziologische Annäherungen*. Weinheim/München: Juventa. str. 119–140.
- Breier, Z. (2011). Entspannung als Ergebnis der europäischen Geschichtsaufarbeitung. V: Knigge, V., Veen, H., Mähler, U. in Schlichting, F. (ur.). *Arbeit am europäischen Gedächtnis. Diktaturerfahrung und Demokratieentwicklung*. Dunaj/Köln/Weimar: Böhlau, str. 151–159.
- Danglmaier, N., Hudelist, A., Wakounig, S. in Wutti, D. (ur.) (2017). *Erinnerungsgemeinschaften in Kärnten/Koroška. Eine empirische Studie über gegenwärtige Auseinandersetzung mit Nationalsozialismus in Schule und Gesellschaft*. Celovec/Klagenfurt: Mohorjeva.
- Danglmaier, N. in Koroschitz W. (2020). *Nationalsozialismus in Kärnten. Opfer. Täter. Gegner*. Innsbruck: Studienverlag.
- DZ-RS/Državni zbor Republike Slovenije (2005). Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji. Pridobljeno s https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12565D400354E68C125700E0043AB95&db=kon_zak&mandat=IV&tip=doc.

- Eckmann, M. (2013). Geschichte und Narrative der »Anderen«: Ein Begegnungsprojekt mit jüdischen und palästinensischen Multiplikator_innen aus Israel, das neue Wege geht. V: Jikeli, G., Stoller, K. in Allouche-Benayoun, J. (ur.). *Umstrittene Geschichte. Ansichten zum Holocaust unter Muslimen im internationalen Vergleich*. Frankfurt/Main: Campus, str. 227–257.
- Fräss-Ehrfeld, C. (2000). *Geschichte Kärntens. Kärnten 1918-1920. Abwehrkampf – Volksabstimmung. Identitätssuche*. Celovec/Klagenfurt: Johannes Heyn.
- Georgi, V. (2003). Zwischen Erinnerung, Verantwortung und Zukunft. Jugendliche aus Einwandererfamilien und die Geschichte des Nationalsozialismus. V: *Jahrbuch Pädagogik 2003. Erinnern – Bildung – Identität*. Berlin: Peter Lang, str. 185–205.
- Hartmann, E. in Wutti, D. (2019). Zweisprachig/dvojezično – Jetzt erst recht!? Zur Zweisprachigkeit Kärntens. Dunaj: *Haus der Geschichte Österreichs*. Pridobljeno s https://www.hdgoe.at/items/uploads/module_pdf/hdgoe_UM_Zur-Zweisprachigkeit-Kaerntens.pdf.
- Holfelder, U. (2019). »Dort, wo Tirol an Salzburg grenzt ...« – Die Kärntner Landeshymne und die Herstellung des Dispositivs Kärnten/Koroška. V: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*. Zvezek 73/122, zvezek 73/122 (2), str. 215–239.
- Konrad, H. (2018). Identität(en) und Erinnerungskulturen in Kärnten. V: Amt der Kärntner Landesregierung. Abteilung 6 – Bildung Wissenschaft, Kultur und Sport. Unterabteilung Kunst und Kultur (Hrsg.). *Einführung – Überblick – Reflexionen zum neuen Landesausstellungsformat*. St. Stefan im Lavanttal: Christian Theiss GmbH, str. 79–89.
- Margalit, A. (2002). *The ethics of memory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pohl, H.-D. (2017). Zur Diskussion um die Kärntner »Landessprache(n)«. V: Anderwald, K., Filzmaier, P. in Hren, K. (ur.). *Kärntner Jahrbuch für Politik 2017*. Celovec/Klagenfurt: Mohorjeva/Hermagoras, str. 93–115.
- Stergar, J. in Grafenauer, D. (2020). Tradicija in delovanje Klubov koroških Slovencev v Ljubljani in Mariboru/Tradition and Wirken der Klubs der Kärntner Slowenen in Ljubljana und Maribor. V: Brousek, J., Grafenauer, D., Wintersteiner, W. in Wutti, D. (ur.). *Österreich – Slowenien: Befreiendes Erinnern. Dialogische Aufarbeitung der Vergangenheit/Slovenija – Avstrija: Osvobajajoče spominjanje. Dialoško obravnavanje zgodovine*. Celovec/Klagenfurt: Wieser.
- Stuhlpfarrer, K. (1981). Volksabstimmungsfeiern und Geschichtsbild. V: *Kärnten – Volksabstimmung 1920. Voraussetzungen, Verlauf, Folgen*. Dunaj/München/Kleinenzersdorf: Löcker, str. 13–27.
- Uhl, H. (2010). Warum Gesellschaften sich erinnern. V: Forum Politische Bildung (ur.). *Erinnerungskulturen. Informationen zur Politischen Bildung Nr. 32*, str. 5–15.
- Valentin, H. (1993). *Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918 – 1920. Mythen und Fakten*. Celovec/Klagenfurt: Kärntner Druckerei.
- Welzer, H. (2003). Familiengedächtnis. Zum Verhältnis von familialer Tradierung und Aufklärung über Geschichte. V: *Jahrbuch Pädagogik 2003. Erinnern – Bildung – Identität*. Berlin: Peter Lang, str. 155–172.
- Welzer, H. in Giesecke, D. (2012). *Das Menschenmögliche. Zur Renovierung der deutschen Erinnerungskultur*. Hamburg: Edition Körber Stiftung.
- Wrochem, O. von (2010). Geschichtsnarrative und reflexives Geschichtsbewusstsein im Bildungsprozess. V: Thimm, B., Köbler, G. in Ulrich, S. (ur.). *Verunsichernde Orte. Selbstverständnis und Weiterbildung in der Gedenkstättenpädagogik*. Frankfurt/Main: Brandes und Apffel, str. 59–63.
- Wutti, D. (2015). Gedächtnis, Kollektiv, Identität. Die Entstehung kollektiver Identitäten am Beispiel Kärntens/Koroška. *Ide. Informationen zur Deutschdidaktik*, 39, str. 9–17.
- Wutti, D. (2020). Memories, Large-Group Identity and Political Participation. The Carinthian Slovenes between Cultural Insecurity and Security. V: Carbonneau, J.-R., Jacobs, F. in Keller, I. (ur.). *Dimensions of Cultural Security for National and Linguistic Minorities*. Brussels: Peter Lang.
- Wutti, D., Danglmaier, N. in Hartmann, E. (ur.) (2020). *Erinnerungskulturen im Grenzraum. Spominjske kulture v obmejnem območju*. Celovec/Klagenfurt: Mohorjeva/Hermagoras.
- Zimmer, H. (2003). Erinnerung im Horizont der Menschenrechte – Perspektiven der Erinnerungsgarbit im Rahmen der Globalisierung. V: *Jahrbuch Pädagogik 2003. Erinnern – Bildung – Identität*. Berlin: Peter Lang, str. 247–269.